Bulletin heemkundige vereniging Old Sillevold

Jaargang 12 — Voorjaar 2009

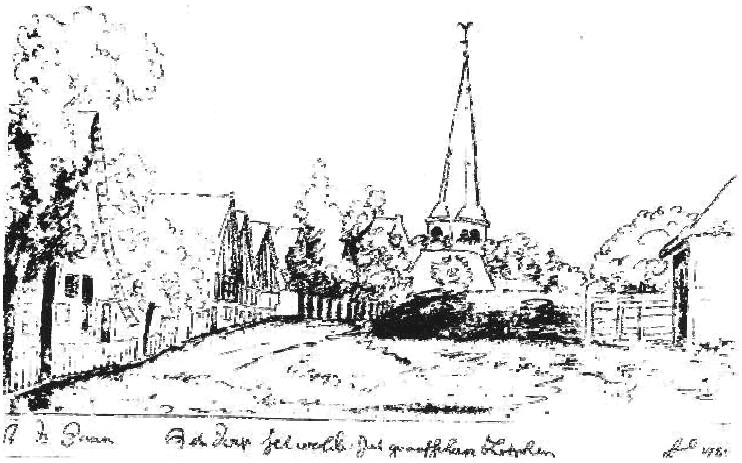

Heemkundige vereniging

Old Sillevold

Bulletin
Heemkundige vereniging *Old Sillevold*
Jaargang 12 — Voorjaar 2009

Van de redactie. 4

De Marktstraat en zijn bewoners in de 17e, 18e en begin 19e eeuw 6
door Frans Winkels (Tiel)

Met *Old Sillevold* naar Münster 21

De hervormde kerk in Silvolde 24
door G. Berends

De oude Sint Mauritiuskerk te Silvolde 31
Herinneringen van een bouwvakker
door Hans Ligterink (Aalten)

Mededelingen 37

Activiteitenkalender 38

Van de redactie

Beste leden, lezers en belangstellenden

Het doet ons een genoegen u hierbij het Bulletin Voorjaar 2009 te kunnen aanbieden.
Om te beginnen neemt Frans Winkels ons mee naor 't Achterdarp' van weleer.

Daarna richten we ons op de aloude band van Silvolde met de stad Münster. De heer Harry Kolks sprak er ook al over op onze bijeenkomst op dinsdag 17 maart in de hervormde kerk. Die oude kerk is duidelijk het oudste stukje Silvolde.

De heer Berends schrijft over de kerk onder de titel 'De hervormde kerk in Silvolde' terwijl Hans Ligterink diezelfde kerk 'De oude Sint Mauritiuskerk te Silvolde noemt. Het is dezelfde kerk, dus 't is allebei waar. De bijdragen sluiten naadloos op elkaar aan, dit zonder dat de schrijvers elkaars verhaal kenden! De Silvoldse kerk(en), de Van Lohns en de stad Münster hebben alles met elkaar te maken. We bevelen de deelname aan de dagtocht naar Münster op zaterdag 26 september dan ook warm bij u aan! Wat is nou mooier dan vanuit Silvolde samen een bezoek te brengen aan de stad van de scholaster Winemarus van Silfwalden!

Op zaterdag 18 april vierde Silvolds belang het 90-jarig bestaan met een receptie in 't Molentje. De jubilaris presenteerde die middag tevens het 'Dorpsplan, Silvolde onder de loep'.
Onze voorzitter bracht de felicitaties van Old Sillevold over. Silvolds Beland stond aan de wieg van Old Sillevold. De oprichters van Old Sillevold waren allemaal bestuurslid van Silvolds Belang.
Bij beide verenigingen staat dezelfde plek op de landkaart centraal: Ons mooie Silvolde/Sillevold, dorp en buitengebied!

De heemkundige vereniging Old Sillevold kijkt voornamelijk terug in de tijd en brengt het Silvolde van weleer in beeld, Silvolds Belang kijkt vooral vooruit en zet zich in voor een mooi en leefbaar Silvolde, nu en in de toekomst.
Bij dezen feliciteren wij Silvolds belang nog een keer!

Op naar de honderd

Het bestuur *Old Sillevold*

Bulletin is een uitgave van de Heemkundige vereniging
Old Sillevold
en verschijnt tweemaal per jaar.

Jaargang 12 - voorjaar 2009

Redactieadres:

André Tangelder
Prins Willem Alexanderstr. 5
7064 GH Silvolde
tel. 0315-32 75 90
Email:
info@oldsillevold.nl

Internet:
http://www.oldsillevold.nl

Samenstelling
en vormgeving:

Eric Kunst

© 2008
Heemkundige vereniging
Old Sillevold

Overname van bijdragen is toegestaan na toestemming van de redactie met bronvermelding.

De inhoud van de opgenomen artikelen valt onder de verantwoordelijkheid van de auteurs.

ISSN 1569-1365

De Marktstraat en zijn bewoners in de 17e, 18e en begin van de 19e eeuw

Door Frans Winkels (Tiel)

0. Inleiding

Op de omslag van het tweemaal per jaar verschijnende Bulletin van de Heemkundige Vereniging Old Sillevold stond in de beginjaren als een soort logo een ruwe schets uit (vermoedelijk) *1731* van *'het dorp Selwolde int graafschap Zutphen'* van de hand van *Abraham de Haen* (1 zie pagina 19). De Haen stond met zijn schetsboek onderaan de huidige Marktstraat met zijn rug naar het Kraaienbos. Vanaf die plek maakte hij een tekening van de Marktstraat met links en rechts toenmalige huizen en met in de verte de Nederduits-Gereformeerde Kerk van Silvolde die toen nog een spitse toren had. De Haens schets is later door *Hendrik Spilman* uitgewerkt op een etsplaat (2 zie pagina 20). Zowel de schets als de ets wekken onze nieuwsgierigheid: wie zouden er toch hebben gewoond in die huizen links en rechts van de huidige Marktstraat toen Abraham de Haen op een zonnige dag in 1731 zijn schets maakte?

Op basis van gegevens uit o.a. de Silvoldse Kerkmeestersrekeningen (SARA Doetinchem), het Oud Rechterlijk Archief van het Ambt Wisch (GA 0209) en de Rentmeestersrekeningen van het Rentambt van de Schuilenburg (GA 0012) geven wij eerst een beschrijving van elk huis dat heeft gestaan in de Marktstraat in de 17e en 18e eeuw. Vervolgens geven wij aan waar wij die beschreven huizen kunnen vinden op de bekende kaart van Tengbergen uit 1747 (3) en op de kadastrale kaart uit 1832 (4). Tenslotte onderwerpen we de ets van *Hendrik Spilman* naar de schets van Abraham de Haen uit 1731 aan een nader onderzoek.

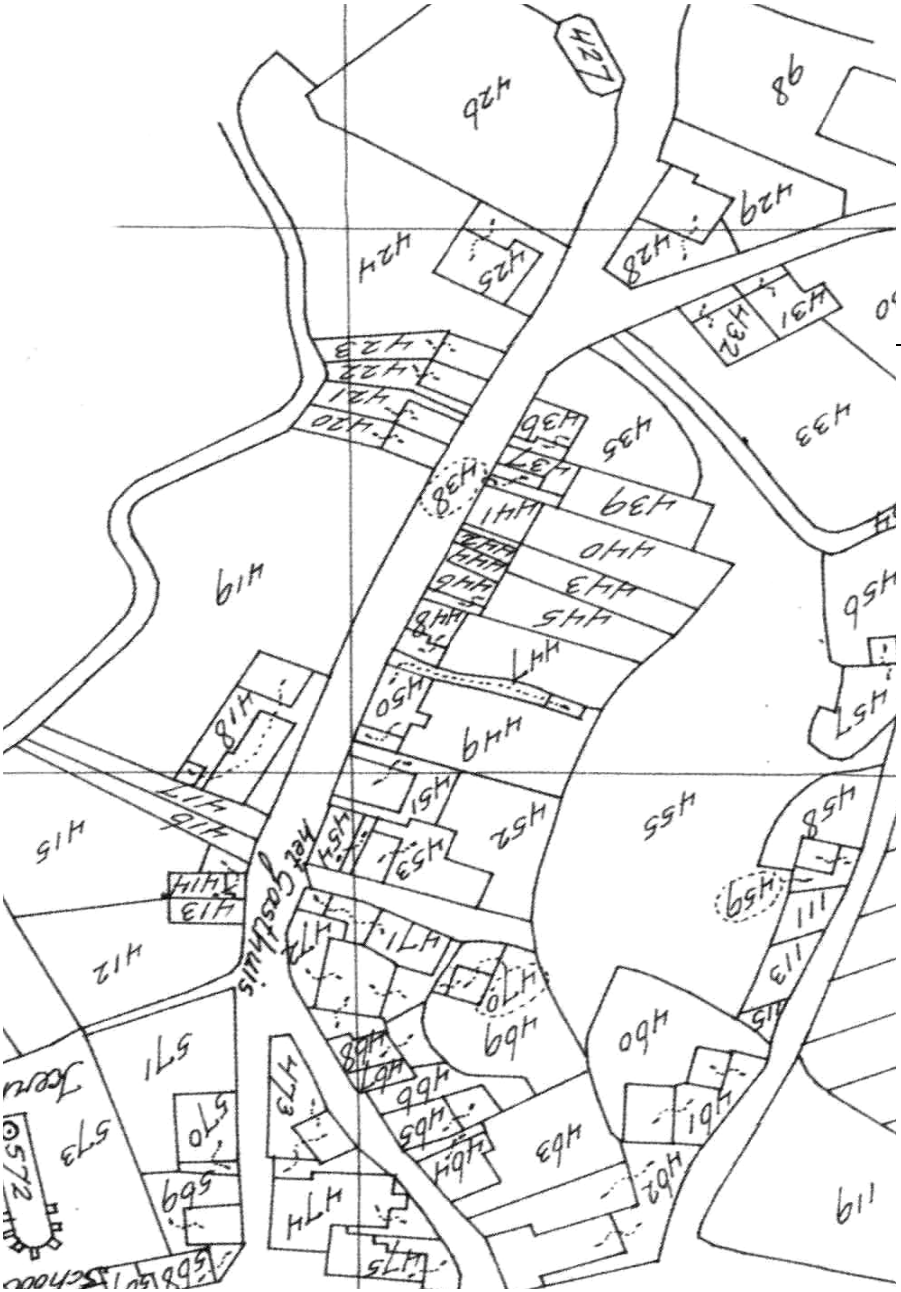
Het Gasthuis

1. De schets van A.J. Tengbergen uit 1747

Op 8 mei 1747 stuurt de rentmeester van de Schuilenburg, A.J. Tengbergen, een brief naar zijn werkgever, de Gelderse Rekenkamer, in Arnhem . Om de inhoud van die brief toe te lichten stuurt hij in juli een schets (3). Die schets geeft het grootste gedeelte van het toen bewoonde dorp Silvolde weer.

De noordgrens van het dorp Silvolde wordt in 1747 gevormd door een greppel (c), de huidige Bosstraat. Links van deze greppel, net even buiten het dorp - op grond van de Gelderse Rekenkamer - staat in 1747 nog één huis: dat van *Berent ten Brink*. In het Terborgse Veld (tot aan het einde van de Paas- of Humberg) is voor 1800 geen enkel huis te bekennen.

Tussen de greppel c (nu: Bosstraat) en de huidige Marktstraat en de Markt ligt een gedeelte van de Kerkenberg. Wat wij nu het Kraaienbos noemen, is het eindstuk van die berg en dat eindstuk is voor het midden van de 17e eeuw aanzienlijk hoger geweest. Op die berg grazen schapen van 'de Schuilenburg'. 's Nachts verblijven die in het dubbele schaapsschot op de hoek Kraaienbos-Allee dat op de schets van 1747 staat afgebeeld. Die berg wordt ook gebruikt door de inwoners van het dorp om de was te bleken. Die Kerkenberg, ook wel Silvoldse Berg genoemd, loopt door, via de grond waarop laters 'Harbers' werd gebouwd, naar de berg waarop de huidige r.k. kerk staat en wordt daar begrensd door de huidige Bernhardstraat, de Lichtenbergseweg, het Kerkstraatje tussen de huidige r.k. kerk en het voormalige klooster en de Ulftseweg. De Kerkenberg is eigendom van de Nederduits Gereformeerde Kerk van Silvolde. Tegen een jaarlijkse uitgang (grontgeld, huisstedengeld, canon) - voor 1715 de waarde van 1 pond was (12 stuivers) en nadien 15 stuivers - wordt men eigenaar van een stukje (zandige) grond voor een huis en een hof (groentetuin).

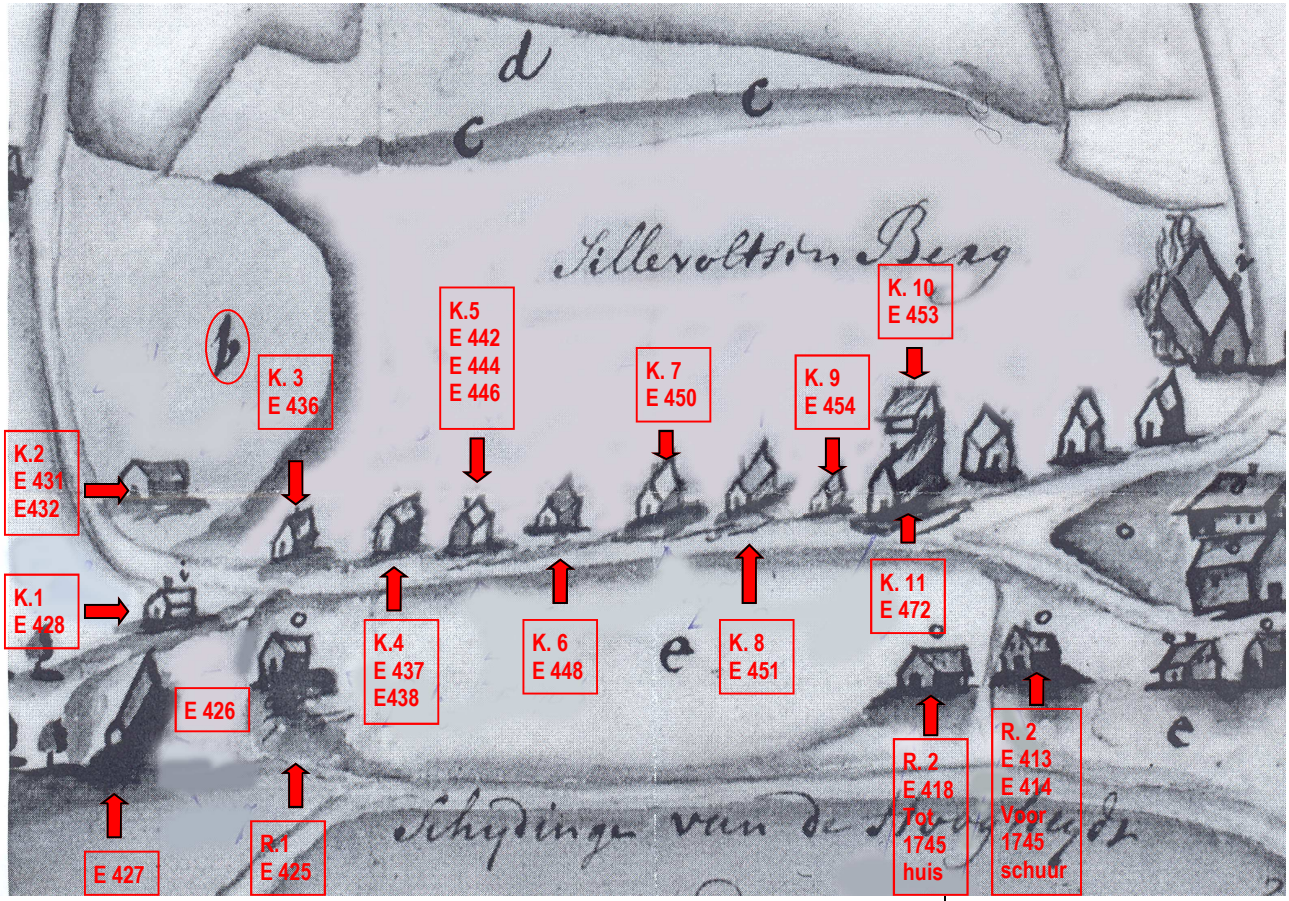
K.2
E 431
E432
K.1
E 428
E 427
E 426
K. 3
E 436
R.1
E 425
K.4
E 437
E438
K.5
E 442
E 444
E 446
K. 6
E 448
K. 7
E 450
K. 8
E 451
K. 9
E 454
K. 10
E 453
K. 11
E 472
R. 2
E 418
Tot
1745
huis
R. 2
E 413
E 414
Voor
1745
schuur

2. De huizen op de Kerkenberg aan de huidige Marktstraat en hun bewoners

In deze paragraaf geven we een beschrijving van elk van de huizen die in de 17e ,18e en het begin van de 19e eeuw stonden *op de Kerkenberg* aan wat we nu de Laan van Schuilenburg en de Marktstraat noemen. We beginnen in het Kraaienbos (Huis K.1.) en werken via de huidige Laan van Schuilenburg naar boven tot en met het (thans witte) huis, het vroegere café Wensink. In de tekst geven wij van elk huis aan welk perceelsnummer dit huis in 1832 had (E-nummers).

Huis K.1:

Dit huis (E 428) is in *1716/1717* gebouwd door *Jan Slaghekke,* afkomstig uit Bocholt en in januari 1716 in Silvolde getrouwd met *Janna Catrina Momberg* uit Silvolde (E 475). Vanaf het voorhuis kijkt men uit op de Schuilenburgse schaapskooien (E 427) en het kasteel 'de Schuilenburg' op Oerse grond. Voor dit huis loopt een pad richting de Paas- of Humberg met aan de overzijde daarvan, op Schuilenburgse grond, de bij dit huis behorende moestuin (E 426). In *1724* hertrouwt de weduwnaar *Jan Slaghekke* met *Gerritjen Rabelin(c)k* uit Silvolde. Zij zijn in 1731 de bewoners van dit huis. In de periode *1752-1803* kent dit huis als hoofdbewoners *Hendrik Fieberink (x Catharina Slaghheckes)* en vervolgens *Jan Fieberink (1e x: Hendrina Ebbers; 2e x: Geesken Liefting)* en *vanaf 1803* de timmerlieden *Steven Berendsen (1e x: Johanna Elshof; 2e x: Geesken Liefting)* en *Bernadus Berendsen (1e x: Maria Smits; 2e x: Hendrika Schadron).* Eigenaar, sinds 1825, van dit huis dat in dat jaar huisnummer 83 heeft, is de *timmerman Bernardus Berentzen* (en niet Steven Berendsen, zoals de O.A.T. vermeldt !). De tekenaar stond in 1731 met zijn rug naar dit huis, dat dus *niet* op de schets uit 1731 voor komt.

Huis K.2:

Dit huis (E 431 en E 432), aan de tegenwoordige Laan van Schuilenburg (huisnummers 21 en 23), is de in *1717* gebouwde *tabaksschuur* van *Berent Hackefoort* (afkomstig uit de omgeving van Arnhem), gehuwd met *Reintjen Rabelinck* uit Silvolde. Dit echtpaar woont zelf op het hoogste gedeelte van de huidige Markt (E 475). Vanaf 1740 dient de schuur gedeeltelijk als woning voor *Willem Winters* (afkomstig uit E 475) die in februari van dat jaar trouwt met *Elsken ten Have*. Vanaf ongeveer

1760 wordt de schuur bewoond door twee gezinnen. In het kleinste gedeelte wonen achtereenvolgens *Hendrik Meijs* (= Bartholomeus) *Knoop (1e x: Willemiena Smits ; 2e x: Jenneken Huyting/Heutink)* en de *kuiper Arnoldus Knoop (x Theodora van Beek)* en in het overige gedeelte o.a. de *familie Fransen*. De weduwe van *Anthoni (Toonij) Fransen*, *Elisabeth Brunsveld*, en haar 3e echtgenoot, *Bernardus Muijser,* verkopen hun gedeelte van de schuur (waarin ze niet zelf hebben gewoond; E 432) in *1800* aan de *schoenmaker Jan Hendrik Helmes (x Henrica Tangelder)*. Helmes overlijdt op 54-jarige leeftijd in 1815. De *schoenmaker Bernardus Helmes,* in 1831 gehuwd met *Bernardina Schoenmaker,* volgt zijn vader op deze plaats op.

In *1832* bestaat de voormalige tabaksschuur uit een twee-onder-één-kap woning:

E 431 is dan eigendom van de *kuiper Arnoldus Knoop* en

E 432 van de weduwe van de *schoenmaker Jan Hendrik Helmes.*

Deze tabaksschuur staat

- èn op de schets uit 1747 (in *b*),
- èn op folio 54 uit de 'Atlas van Tengbergen' met als kop 'Schuijllenborg' (aangegeven met 'W. Winters')
- maar ***niet*** op de schets uit 1731.

Detail 'Atlas van Tengbergen' folio 54 uit 1742/1744

Huis K.3:

Dit huis (E 436) is gebouwd in *1717* door *Lucas Wildenbeest*, gehuwd met *Johanna (Jantje) Derksen*, die ook wel te boek staat als *Jantje Jansen*. Dit echtpaar bewoont dit huis in 1731. Lucas wordt in dit huis opgevolgd door achtereenvolgens *Derk Wildenbeest (x Berndin Geeve),* de *slachter Lucas Wildenbeest (x Berendjen Jansen),* de *slachter Stephanus (Steven) Wildenbeest (x Berndina Sluiter)* en de *klompenmaker Bernardus Wildenbeest (x Johanna Liebrand).* Ook vandaag nog woont op deze plaats een familie Wildenbeest. Dit huis staat op de schets uit 1747 maar *niet* op die uit *1731*. Het is het eerste huis aan de linkerkant van de Marktstraat vanaf het Kraaienbos. Het lag volgens een opgave uit 1780 niet in lijn met de overige huizen bergopwaarts; het lag iets naar achteren. Tegenwoordig adres: Marktstraat 32.

Huis K.4:

Dit huis (E 437 en E 438) is gebouwd in *1715/1716* door *Lutjen van Grol*, die ook wel *Lutjen ten Have* werd genoemd en die in 1718 trouwde met de uit Kilder afkomstige *Elsken Brughmans*. In *1731* zijn *Elsken Brughmans* en haar, sinds 1724, 2e echtgenoot, *Derck Sellen*, de bewoners. Het huis komt in *1755* in handen van *Willem Winters (x Elsken ten Have)* uit de tabaksschuur en in *1769* wordt *Herman Huijink (1e x: Everdina Lukassen;2e x: Aaltjen Fenneman)*,de bierbrouwer op het huidige marktplein (E 474), de nieuwe eigenaar. Deze verhuurt het o.a. aan *Garrit Hakvoort*. In *1785* koopt *Johanna Giesen* (afkomstig uit E 442 + E 444) dit huis van de bierbrouwer *Bernardus Lubbers (1e x:Aaltjen Venneman; 2e x: Johanna Elisabeth Vink)* , de opvolger op de huidige Markt van de bierbrouwer Herman Huijink. Johanna Giesen trouwt met *Wander Grubbert/ Groeben/Grobben*. Dit echtpaar verhuurt de kamer van het huis (E 438). In *1813* verkoopt het echtpaar *Grobben* dit huis met als huisnummer 81 aan de koopman *Isak Waller*. In *1832* bestaat dit huis uit een twee-onder-één-kap woning: *E 437* is eigendom van de *arbeider Bernardus ter Leest (x Hendrina Bongarts)* en *E 438* van de *dagloner Willem Pasman (x Johanna te Leest).* Huis K.4 staat zowel op de schets uit 1747 als op die uit 1731. Op 8 april 1847 trouwt Maria te Leest met horlogemaker Gart Jan Hofmeijer uit Zelhem en beginnen deze hier hun horlogemakerij. Tegenwoordig adres: 30 en 28.

Opmerking:
Tussen de huizen K.4 en K.5 staat in 1832 een huis (E 441) dat ± 1773 is gebouwd en dus niet op de schetsen uit 1731 en 1747 voorkomt. Dit huis wordt achtereenvolgens bewoond door *Gerrit Seggewis (1e x: Elisabeth Berkerhof/Berling; 2e x: Aleida Termaat), Gerrit Jan Kempen/Kemping (x Enneken Naafs)* en *Dirk Oving (x Harmina Lovink).* In *1787 brandt* het af; het wordt weer opgebouwd. *Derk Jan Ovink* is tot 1824 o.a. de lopende bode van Terborg op Zutphen: op woensdagmorgen om acht uur vertrekt hij met brieven en pakketten van Terborg naar Zutphen. Daar aangekomen zorgt hij ervoor dat de brieven en pakketten onmiddellijk worden besteld. In die stad blijft hij een nacht over om de volgende dag - met brieven en pakketten - de terugreis te aanvaarden.

Huis K.5:
Dit huis (E 442 en E 444) staat afgebeeld op zowel de schets uit 1731 als op die uit 1747. Het is gebouwd in *1715* door *Jan Nelis (Nellis/Nelissen)* die ook in 1731 nog de hoofdbewoner van dit huis is. Zijn dochter, *Henrika Nelis*, gehuwd met *Michiel Giesen*, volgt hem in *1734* in dit huis op. Die verkopen een kamer van dit huis (E 442) aan *Johanna Hendriksen.* De volgende eigenaren van deze kamer zijn achtereenvolgens: in 1803 *Dersken te Velde* en in 1810 (huisnummer 79) *Elisabeth Veltkamp*, de weduwe van *Gradus Gras* (afkomstig van 'Belterman'). De rest van het huis (in 1832: E 444) wordt na de Weduwe Giesen achtereenvolgens bewoond door *Bernadus Spijk* (omstreeks 1803 vertrokken naar Zevenaar), in 1803 door *Augustinus Buesen/Busser* en vanaf 1813 (het huisnummer is dan 78; Busser vertrekt naar Zelhem) door de schoenmaker *Steven Verholte* en diens echtgenote, *Anna Maria Veltman. Tegenwoordig adres: Marktstraat 22.*

Tegen dit huis aangebouwd staat een huis (E 446) dat in *1712* werd gebouwd door *Jan Hebink*. Op de schets van 1747 is huis K.5 en dit huis als één huis afgebeeld. Dit huis is vervolgens bijna steeds door twee gezinnen bewoond. Na Jan Hebink door *Coenraad Arntzen/Aarentsen/Aarensen,* in 1766 getrouwd met *Gerritje Giese* (uit huis K.5) en o.a. vanaf 1786 tevens door *Bernardus Fransen (1e x: Elizabeth Berendzen; 2e x: Maria Peze).* Op de plek van Fransen woont later (o.a. in 1795) diens weduwe en het gezin van *Jacobus Bruggeman.* Tegenwoordig adres: Marktstraat 20.

Huis K.6:

Op de schets van 1747 staat op deze plaats één huis (E 448) dat dateert van *vóór 1678*. Nog in *1712* staan er aan de Marktstraat *omlaag na het Gasthuis* drie huizen. Dit huis is dan (in 1712) het derde en *laatste huis*. In 1678 is *Henrick Craemer/Kramer* de hoofdbewoner. Deze wordt omstreeks 1707 opgevolgd door *Henrick Lemmering (1e x: Elsken Nagels; 2e x: Dersken Nibbelinck)*. In 1728 koopt de Silvoldse schilder, glaszetter en organist *Hendrik Ovinck (1e x: Lijsken Jolinck; 2e x: Dersken Kuijpers)* dit huis van wijlen Hendrik Lemmering. Hendrik Ovincks dochter, *Elizabeth*, in 1757 gehuwd met *Derk Willem Kemping* uit Aalten, is de volgende eigenaar. Op 9 mei 1762 hertrouwt Elizabeth Ovink met *Manes Hengeveld* uit Terborg. Manes hertrouwt na het overlijden van Elizabeth (in 1789) met *Maria Aaltjen Teubenbroek*. De klompenmaker *Berend Rensen/Rensink* is nog in 1840 eigenaar van dit huis. Tegenwoordig adres: Marktstraat 18.

Huis K.7:

Dit huis (E 450) is als één huis gebouwd *vóór 1678*. Het wordt tussen 1678 en 1760 bewoond door twee gezinnen: - Het *linkergedeelte*: tussen *1678 en 1717* is de hoofdbewoner *Herman Wechorst*. Die wordt opgevolgd door *Lambert Wechorst*. Lamberts dochter, *Dersken,* op 29 november 1729 gehuwd met de uit Aalten afkomstige *Wessel Kremer/Cremers,* is de volgende hoofdbewoner. *Wessel*, overleden in 1742, is *smid*. Hij betrekt zijn ijzerwaren zelfs van Andries Gerrits, koopman in ijzerwaren te *Solingen*. - Het *rechtergedeelte*: tussen *1678 en 1717* is *Geert Hacken* de hoofdbewoner. Die wordt opgevolgd door *Jan Huinink/Huenink (1e x: Jenneken Gellikink; 2e x: Jantje Te Meine/Meynen)*. Weer één huis: in *1760* verkoopt *Jantjen Meynen*, de weduwe van Jan Huenink, het *rechtergedeelte* van dit huis aan *Antoni/Tony Cremer*, die op 16 mei van dat jaar in ondertrouw gaat met *Enneken Ten Holder*. Vanaf dat moment is het weer één huis. Behalve *smid* is Tony ook *nachtwaker*. Hij wordt in *1796* opgevolgd door zijn zoon *Gerrit,* die op 21 april 1796 in het r.k. kerkhuis van Silvolde trouwt met *Zwenneken* (= Susanna) *Leijen* (van 'Nelles Stede'). Zwenneken hertrouwt in 1800 met de in Doesburg wonende *smidsbaas Anthonij Alofs*. Bij het huis staat dan een *smidshuisje*. In *1839* zet *Zwenneken Leijen*, inmiddels weduwe,

haar huis (E 450 met als huisnummer Wijk B no.144) over aan haar zoon, de *kuiper Willem Alofs (x Aleida Kleingries).* Vermoedelijk is hun zoon, de *smid Theodorus Alofs*, in 1873 gehuwd met *Margaretha Catharina Welling,* de volgende bewoner van dit huis dat blijkens een verklaring uit 1839 voor 1839 geheel of gedeeltelijk is afgebrand. Tegenwoordig adres: Markstraat 16 en 14.

Huis K.8:

Dit huis (E 451) is gebouwd *vóór 1678*. Van *1678 tot 1696* is *Clumpenaer* de hoofdbewoner. In *1697* wordt *Albert Vrieselaer*, gehuwd met *Elsken Timmerman*, de eigenaar. In de periode *1719 tot 1768* woont er eerst, tot 1752, *Willem ten Brink* en vervolgens, tot 1768, diens weduwe *Jenneken*. Dan betrekt *(An)tony Franssen (1e x: Dersken Spick; 2e x: Elisabeth Brunsveld)* dit huis. In *augustus 1789* verkoopt Franssen dit huis aan de *Joodse textielwinkelier Moses Salomon (1e x: Helena Levi; 2e x: Judith Heymans).* In *1813* woont in dit huis, dat dan huisnummer *72* heeft, de *kuiper Jacobus Heister* (afkomstig van E 408), gehuwd met *Aaltjen Heuvels/Hövels*. Volgens een beschrijving uit 1814 bestaat dit *huis (met bedsteden)* o.a. uit een *kamer* die uitziet op de straat naar de kerk, daarnaast een *kamertje* dat uitziet op de kerk, een *keuken* met een haard, een *washuis*, een *kelder* en de *deel* (met o.a. een konijnenkooi !). Bij het huis staat dan een *schuur* en een *kuiphuisje*. In *1832* heeft dit huis *perceelsno. E 451* en is het eigendom van *Aaltjen Heuvels/Hövels,* sinds 28 oktober 1813 weduwe van de kuiper *Jacobus Heister*. Tegenwoordig adres: Marktstraat 12 en 10.

Huis K.9:

Dit huisje, in 1832 E 454, is het Gasthuis van Silvolde. Tegenwoordig adres: Marktstraat 8 en 6.

Huis K.10:

Dit huis (E 453), aan de linkerkant van het weggetje de berg op achter het gasthuis, dateert van vóór 1678. Tussen 1678 en 1752 worden als bewoners genoemd: *Hendrik Nieuwenhuis* en vervolgens *Harmen ten Brink*. Hoewel dit één huis was, waarvoor aan de Silvoldse kerkmeester 12 stuivers per jaar huisstedengeld werd betaald, werd het toch al in het eerste kwart van de 18e eeuw door meerdere gezinnen bewoond:

- kant 1: Vanaf ongeveer *1709 Jan Asmus (x Geertruid Overkamp)* en ook

Wander Heidenkamp (x Jenneken Navis), vervolgens *Geesken Asmus (x Lubbert Krots/Kroets)* en, tot 1758, *Aaltjen Heidenkamp (x Hendrik Elskamp).* In *1773* doet Elskamp zijn deel over aan *Bernardus Franssen (x Elisabet Beerntzen).* Er wonen dan in kant 1: Lubbert Kroetz en Bernardus Franssen. In *1784* verkoopt Lubbert Kroetz zijn deel aan *Antoni Zeggewis (x Aaltjen Berendsen).* In 1785 verkoopt Franssen zijn deel aan *Tony Seggewis.* Vanaf dat jaar wordt kant 1 nog slechts bewoond door één gezin: *Antonij Seggewis.* Aaltjen Berendsen hertrouwt in *1787* met de dagloner *Anthonij Wolters* (afkomstig uit E 557). De *schoenmaker Jan Berend Seggewis (x Gerritjen Aalders)* is de volgende bewoner.

- kant 2:

Na *Harmen Ten Brink* wonen in deze kant van het huis *Jan ten Brink*, diens weduwe en vervolgens diens zoon *Bernardus ten Brink (1e x: Geertruid Beijer; 2e x: Maria Fiebrink).*

Eén huis:

Voor 1807 koopt Antonij Wolters een gedeelte van het halve huis van Jan ten Brink. Jan Berend Seggewis heeft na 1824 schijnbaar de rest van E 453 opgekocht, zodat dit hele huis nadien eigendom is van de *schoenmaker Jan Berend Seggewis* en diens echtgenote *Gerritjen Aalders.* Tegenwoordig adres: Marktstraat 4.

Opmerking:

Wanneer we nu nog iets verder de berg oplopen en dan links afslaan dan komen we bij een huis dat de *metselaar Jan Berend Luckesen,* gehuwd met *Aaltjen Seesink*, in *1834/1835* bouwde. Tegenwoordig adres: Marktstraat 4a.

Huis K.11:

Dit huis (E 472) dateert van vóór 1678. *Tot 1697* woont hier *Berntjen Haesenbring.* Vervolgens, tot 1719, is *Derk Ebbers* de eigenaar van dit pand. Die wordt achtereenvolgens opgevolgd door *Hendrik* en *Garret Fenneman.* Garrets dochter, *Janna*, trouwt in *1766* met *Dorus Vriesen* (afkomstig uit E 462). Zij zijn tot 1790 de bezitters van dit pand, dat ze in *1790* verkopen aan *Willem Spijk (x Berndina Janssen).* In *1796* verkoopt de laatste het aan *Jan Hendrik Overkamp (1e x: Berntje Egelincks; 2e x: Johanna van Hall).* Het huis, waarin een 'hotel/ logement', café en kruidenierswinkel is gevestigd, draagt dan de naam *'de Tabaksplant'.* Jan Hendriks zoon, *Arnoldus Overkamp (1e x: Fredrika Kirs (ch)baum(s); 2e x: Henrica Schadron)* bewoont, na het vertrek (omstreeks 1805) van Jan Hendrik Overkamp naar Anholt, tot 1817 dit huis. Ar-

noldus vertrekt dan naar een pand in de Hoofdstraat van Terborg. In *1818* verkoopt Jan Hendrik Overkamp dit huis, met als *huisnummer 64* aan de Silvoldse meesterverwer, tapper en winkelier *Hendrik Jan Willem Janssen* en diens echtgenote *Gerretjen Wassink*. Door wijzigingen heeft dit huis in 1835 perceelsnummer *E 594*. Op *20 maart en 2 april 1835* wordt het *geveild*. De nieuwe eigenaar, voor *f. 750,- -,* wordt *Johanna Philippina Baronesse van Schuijlenburch van Bommenede*, rentenierse te 's-Gravenhage. Tegenwoordig adres: Markt 5.

Opmerkingen:

- Omstreeks 1771 zet Dorus Vriesen bij zijn huis (E 472) een *schuur* (E 471). Die schuur staat dus niet afgebeeld op de schetsen uit 1731 en 1747. Na de verkoop van zijn huis (K.11) in 1790 gaat Dorus Vriesen in deze schuur wonen. In *1802* vertrekt Dorus vandaar en laat deze schuur, inmiddels tot woning omgebouwd, over aan zijn 30-jarige dochter *Catharina Vriezen*, die dan trouwt met de in Anholt geboren 27-jarige *smid Hendrik Gasselder*. Deze woning/ smederij heeft in 1832 perceelsnummer *E 471*. Tegenwoordig adres: Marktstraat 2.
- Ook in het volgende pand *(E 470),* gebouwd in 1758, was jarenlang een *smederij* gevestigd. Tegenwoordig adres: Markt 6.

3. De huizen op de Rekenkamergrond aan de huidige Marktstraat en hun bewoners

In deze paragraaf geven we een beschrijving van de huizen die in de 16e,17e en 18e eeuw stonden *op de Rekenkamergrond*. We beginnen onderaan bij de Schuilenburgse schaapskooien.

Huis R.1:

Dit huis (E 425), waarvan het stichtingsjaar ons nog niet bekend is, staat afgebeeld op de schets uit 1747, op folio 54 uit de 'Atlas van Tengbergen' uit 1742/1744 (q) en gedeeltelijk op de schets uit 1731. In 1742 woont hier *Jan Wolters (1e x: Altien Welsinck; 2e x: Aeltjen Saelminck)* die in de stukken bijna altijd wordt aangeduid als *'de Kleine Jan Wolters'* ter onderscheiding van *'Jan Wolters den Groten'*. O.a. in 1772 woont hier (ook) *Reind Heuvels* die gehuwd is met *Wesseltjen Wolters*. *Wessel Wolters* verkoopt het huis in *1783* aan de *meester zadelmaker Wander Kimmeler/ Kimmelder (x Willemina Stevens)*. In *1805* verkopen Wander Kimmeler en diens echtgenote hun huis, waarin een *zadelmakerswinkel* is gevestigd, aan *Jan Verheij,* gehuwd met *Cornelia Kimmelder*. Kort daarop, in 1808,

wordt deze koop ongedaan gemaakt. In *1811* zet de zadelmakersbaas Wander Kimmelder zijn bezittingen, waaronder dit huis met als *huisnummer 73*, over naar *Andries Pierik* (afkomstig uit E 476) en diens echtgenote, *Willemina Kimmelder*. Tegenwoordig adres: Marktstraat 35 en 37.

Opmerking:
De huizen E 420 (1832: de Weduwe van Johannes Klein), E 421 (1832: Arnoldus Raaimakers) E 422 (1832: de Weduwe van Jan Megchelbrink) en E 423 (1832: de Weduwe Jan Hendrik Bieleveld) dateren alle van na de brand van 14 juli 1825.

Huis R.2:
Dit huis (E 413 en E 414) bestond al in *1647*. Eigenaar was toen *Aloff Welsinck*. In 1742/1744 bestond dit stukje Silvolde uit een kampje (stukje bouwland), een boomgaard en een huis waarvan de opstallen eigendom waren van *Jan Welsink*. Bij dat huis stond, al voor 1742, een schuurtje dat Jan Welsink vóór 1745 had verkocht aan *Derk Smits (x Wesseltjen Rabelings)* die het in 1745 gaat optimmeren tot een woning waarin hij gaat wonen. Op de schets uit 1747 loopt tussen beide panden (de oorspronkelijke schuur en het oorspronkelijke oude huis) een weggetje omlaag naar de Wiel. Jan Welsink doet de pacht over aan Derk Smits en vertrekt van deze plaats. Welk van beide panden de schuur was en welke het huis, weten we niet zeker. Feit is wel dat, blijkens archiefstukken, op die plaats vanaf 1745 alleen Derk Smits woont. Er is dus sprake van één huis. Mogelijk is Smits de voormalige woning (vermoedelijk E 418) toen gaan gebruiken als *smederij*. Derk Smits was namelijk *smid* van beroep. De woning van Derk Smits, de originele schuur dus, bestond in 1832 uit een twee-onder-één-kap huis met als perceelsnummers E 413 en E 414. Omstreeks 1796 wonen in dit huis twee gezinnen: (E 414) de *smid Gerardus Leeuwe* (afkomstig van E 470), gehuwd met *Maria Witten*, en (E 413) de *timmerman Hendrik Zwiterink*, gehuwd met *Catharina Smits*.
- E 414:
Maria Witten hertrouwt voor 1800 met de dagloner *Jannes Plaat*. In 1826 zetten zij hun (halve) huis met als huisnummer 70 over naar de bij hen inwonende dochter *Margaritha Plaat*. Die trouwt in 1828 met de Silvoldse *kleerma-*

ker Willem Tangelder, afkomstig van Enselman/Pothoff (D 96). Hun dochter, *Dorothea Tangelder*, in 1868 gehuwd met *Hendrik Ebbers*, is de volgende bewoner van dit huis. Tegenwoordig adres: Marktstraat 7.

- E 413:

Na het overlijden van Hendrik Zwiterink (1800) woont op deze plaats de latere *stratemaker Carel Wiggelders*, gehuwd met *Christina van Leeuwen*. In 1858 trouwt hun dochter, de naaister *Grada Wiggelder*, met de 28-jarige *stratemaker Gradus Johannes Jaartsveld* (afkomstig uit Bergh). Zij komen in dit huis wonen. Tegenwoordig adres: Marktstraat 7.

4. De schets uit 1731

Op de schets uit 1731 zien we aan de linker kant van de zandweg van beneden naar boven de huizen K.4. (Derck Sellen), open ruimte, K.5 (Jan Nelis/ Nelissen en Jan Hebink), K.6. (Hendrik Ovinck), K.7. (Wessel Kremer en Jan Huenink), open ruimte, gedeeltelijk achter de bomen K.8. (Willem ten Brink) en nauwelijks zichtbaar achter de bomen K.11. (Hendrik Fenneman). Rechts van de weg van beneden naar boven: een gedeelte van R.1. ('de Klei-

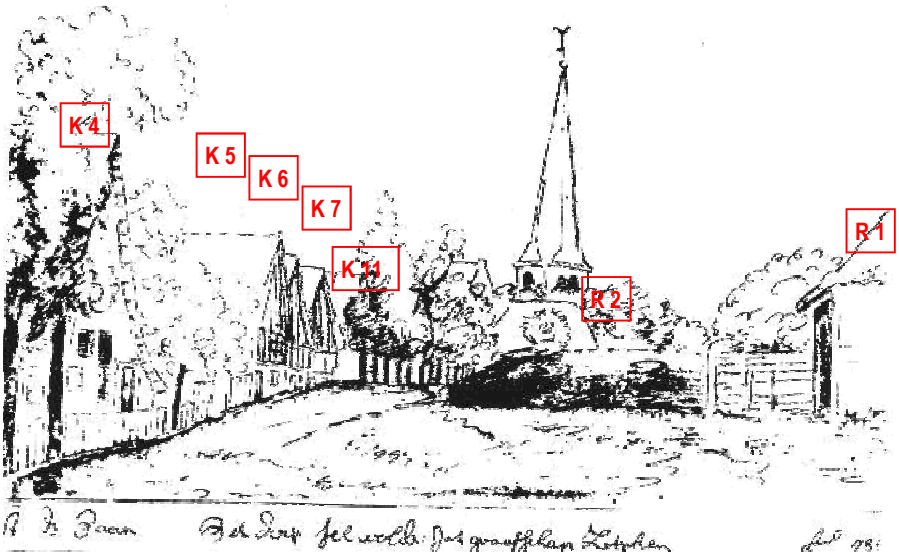

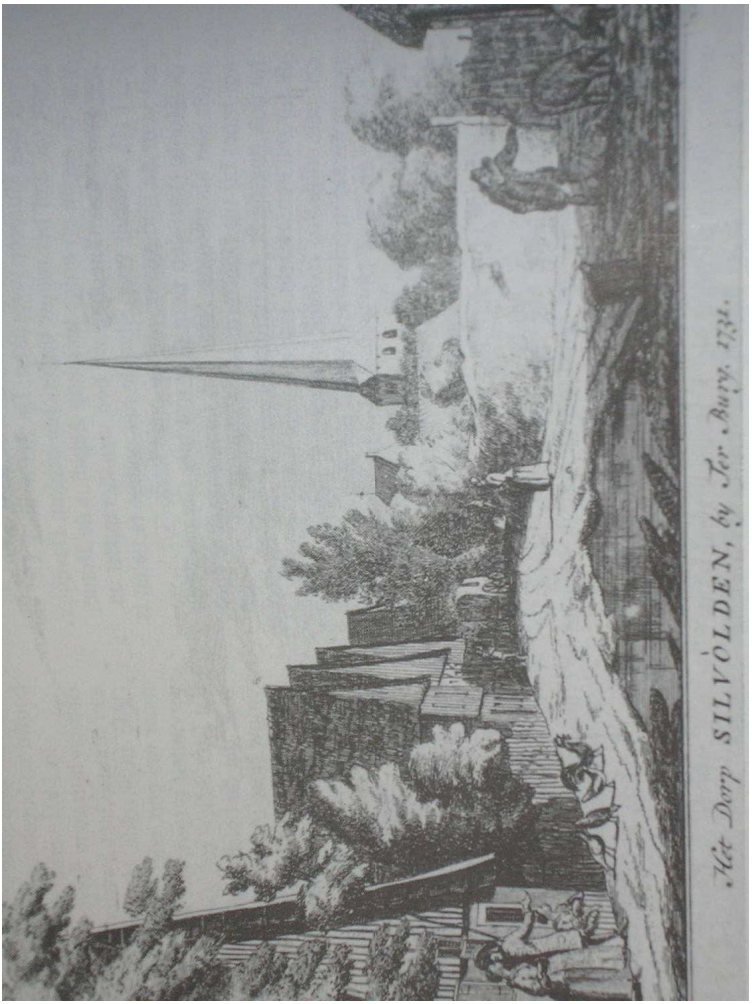

Bronnen:

1. Kolks, H.L.J., en Dorrestijn, B.J., *Met het oog op Silvolde*. Ulft, 1988 2e druk p.39.

2. Idem p. 36.
3. GA AKV 201.
4. *Kadastrale Atlas Gelderland 1832. Wisch en Varsseveld.* Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, Velp 2002.
5. GA 0012 1175.

Met *Old Sillevold* naar Münster

De Dom van Münster

In de twaalfde eeuw woonde de adellijke familie Van Silfwalden van Lohn hier op de burcht Silfwalden, maar aan het einde van die eeuw verlieten ze de burcht. Winemarus van Silfwalden werd omstreeks 1190 kanunnik en scholaster aan de domschool te Münster. Harry Kolks ontwikkelde de theorie dat Winmarus de burcht Silfwalden toen tot kapel heeft laten ombouwen, zijnde het middenschip van de oude Mauritiuskerk, thans Ned. Herv. Kerk. Vanaf dat moment waren de Silvoldenaren wat minder van de Laurentiuskerk te Varsseveld afhankelijk. Omstreeks 1245 werd de Silvoldse kapel zelfs tot kerk verheven en volgde de stichting van de Mauritiusparochie te Silvolde.

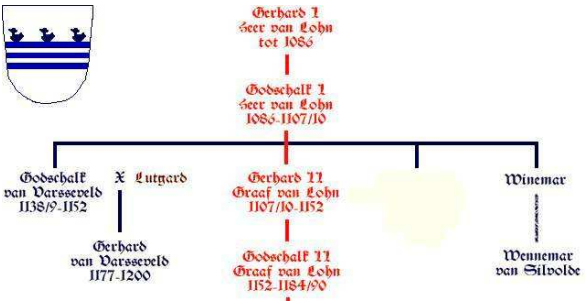

De Mauritiusparochie was vanaf dat moment de meest westelijk gelegen parochie van het bisdom Münster. Rond 1600 voltrok de Reformatie zich in onze streken. De gereformeerden/hervormden bleven gebruik maken van de oude Mauritiuskerk, de katholieken waren vanaf die tijd op kerken over de grens aangewezen. Eerst in de achttiende eeuw mochten ze weer een schuurkerk oprichten, gevolgd door de bouw van de eerste echte kerk in 1837, in 1931 opgevolgd door de statige Mauritiuskerk van thans. Het gevolg van een en ander is dat Silvolde thans twee Mauritiuskerken rijk is, een kleine en een grote. Was de Reformatie er niet geweest dan zou de oude Mauritius inmiddels onherkenbaar verbouwd zijn, nu staat ze er nog vrijwel ongeschonden bij. De geschiedenis is zo maar van het muurwerk af te lezen! De band met Münster is nog duidelijk herkenbaar. Op het Domplein te Münster bevinden zich nog de Paulusdom en het woonhuis van de scholaster Winemarus van Silfwalden. Dat is voor Old Sillevold voldoende reden om in het najaar, bij voldoende deelname, een dagtocht voor iedereen naar Münster te organiseren.

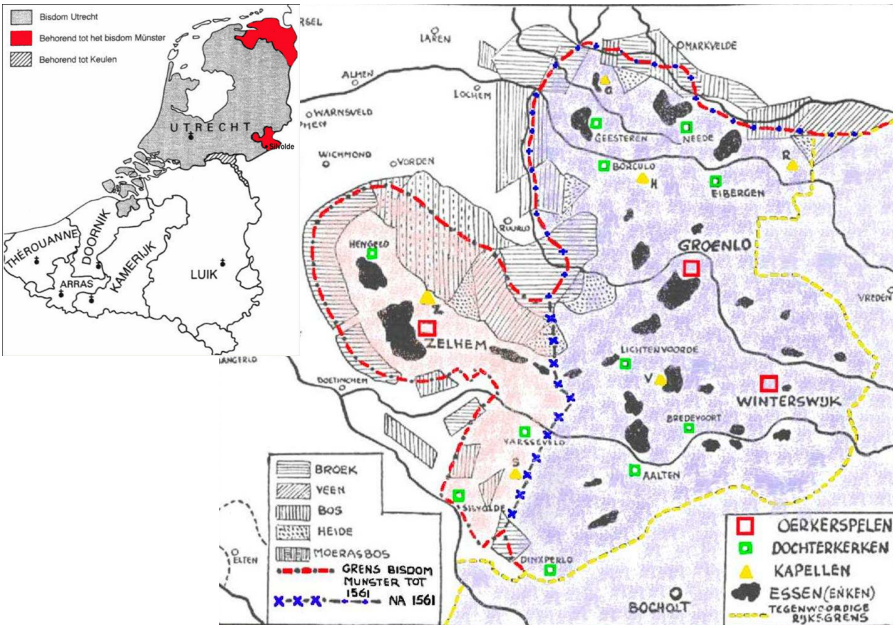

Met *Old Sillevold* naar Münster

Voorlopig Programma

Dag:	zaterdag 26 september 2009.
Vertrek:	Silvolde, markt, 08.00 uur.
Aankomst:	Silvolde rond 18.00 uur

Wij zijn van plan om bij aankomst in Münster eerst een bezoek te brengen aan de St. Paulusdom waar onder deskundige leiding van een gids uitleg zal worden gegeven over deze rond 1300, in de huidige vorm, gestichte kathedraal.

Daarna kan op eigen initiatief de binnenstad bezocht worden en eventueel een lunch worden genuttigd.

Het middagprogramma zal bestaan uit een historische rondgang door Münster met, indien mogelijk, een bezoek aan het raadhuis waar de vrede van Münster in 1648 werd getekend wat een einde maakte aan de 80 jarige oorlog.

ZIE VERDER INGESLOTEN AANMELDINGSFORMULIER

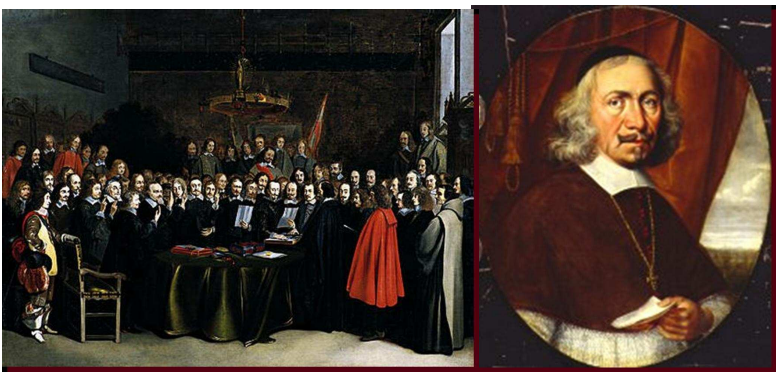

Vrede van Münster 1648

De hervormde kerk in Silvolde

Door G. Berends
Bijdrage Rijksdienst voor de Monumentenzorg

De oude kerk van Silvolde werd in de jaren 1968-1973 gerestaureerd onder leiding van ir. H.J.L. Ovink, architect B.N.A. te Doetinchem en uitgevoerd door bouwbedrijf G,J. Blekkink te Bredevoort. De restauratie van de torenromp kwam echter pas in het voorjaar van 1975 gereed. Na de oorlog waren kerk en toren reeds enkele malen onder handen genomen. In 1949-1951 is de torenspits gerestaureerd; het koepeltje werd daarbij in gewijzigde vorm herbouwd.

In 1957-1958 volgde een inwendige verbouwing van de kerk (vloer, wanden, bankopstelling, verwarming). Hierbij kwam een oude leemvloer voor den dag, terwijl een grafkelder uit plus minus 1600 werd aangetroffen. In 1967-1968 vonden wederom herstelwerkzaamheden plaats aan de torenkoepel. Daarna volgde dan de algehele restauratie van de kerk en torenromp, waarbij belangwekkende gegevens te voorschijn kwamen over de vroegere gedaanten van de kerk.

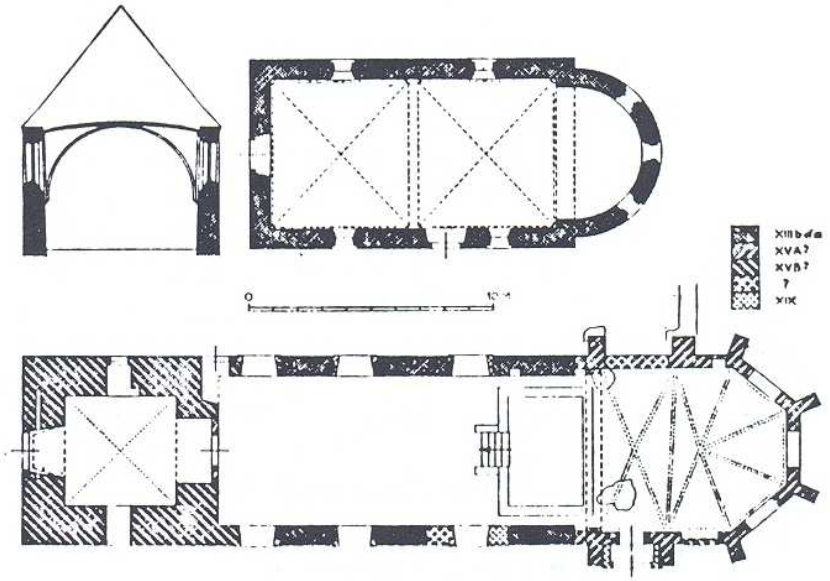

Figuur 1. **Silvolde, Hervormde kerk.**

Heemkundige vereniging *Old Silvolde*

Het schip

Aanvankelijk behoorde Silvolde tot de parochie Varsseveld, die in 1152 voor het eerst vermeld wordt. Silvolde is vermoedelijk na 1234 afgescheiden en wordt in 1246 voor het eerst als zelfstandige parochie genoemd. Het schip van de huidige kerk blijkt inderdaad tot deze tijd terug te gaan. Na verwijdering van de cement- en kalkbepleistering kwam het oorspronkelijke metselwerk van ijzeroersteen aan het licht. Van later tijd zijn echter de bakstenen gedeelten van de muren; een korte verlenging naar het westen, aansluitend op de toren, en een verhoging van 1,5 meter. Van elk van de vier oorspronkelijke rondboogvensters was één dagkant bewaard gebleven bij het inbreken van de grote 19de eeuwse rondboogvensters. Die dagkanten zijn van tufsteen, een materiaal dat ook als muurbeëindiging is toegepast. Deze muurbeëindiging was een profiellijst, die echter is afgehakt; enkele profielstenen ervan zijn ingemetseld teruggevonden. De oostelijke beëindiging van de schipmuren is bewaard gebleven in de vorm van naden in het muurwerk. Uit overblijfsels van bepleistering in deze naden mag waarschijnlijk geconcludeerd worden, dat het schip vanouds aan de buitenzijde bepleisterd is geweest. Op die wijze zal het materiaalverschil tussen de oer- en tufsteen weggewerkt zijn. De kerk had oorspronkelijk waarschijnlijk een halfrond koor, dat direct op het schip aansloot: aan de noordzijde is daarvan een funderingsaanzet gevonden en ook zuidelijker nog een funderingsrestant. Door de aanleg van een grafkelder in het oostelijke gedeelte van het schip en andere begraving zal de fundering grotendeels verdwenen zijn. Aan de binnenzijde van de schipmuren kwamen na ontpleistering ingemetselde c. 10 cm hoge bogen van tufsteen tevoorschijn, die vermoedelijk gezien moeten worden als afgehakte muraalbogen. Zij vormen twee ongeveer vierkante gewelfvelden. Of de gewelven ooit aanwezig zijn geweest, valt niet te zeggen. Van de westmuur is niets teruggevonden, zodat ook over de

Fig 1 pag 22 boven: **poging tot reconstructie van het oorspronkelijke kerkje, dwarsdoorsnede en plattegrond. Van de westmuur is niets teruggevonden; van de absis slechts funderingsrestanten. Ook voor de dakhelling ontbreken aanwijzingen.**

Fig 1 pag 22 onder: **plattegrond in de toestand vóór de jongste restauratie. Het opgaande muurwerk is gearceerd naar de bouwperioden; de teruggevonden grafkelder en enkele funderingsrestanten zijn wit gelaten. De verdwenen gewelven van het koor en het torenportaal (thans weer aangebracht) zijn gestippeld in projectie op de vloer aangegeven.**

Tekening van de schrijver naar opmetingen van architectenbureau ir. H.J.L. Ovink B.N.A. te Doetinchem e.a.

grootte van het oorspronkelijke schip geen absolute zekerheid bestaat. De oorspronkelijke vensters bevinden zich in het midden van de traveeën; alleen het oostelijke venster in de zuidmuur is oostwaarts verschoven. Dit laatste zal samenhangen met de toegang die westelijk ernaast werd teruggevonden, waarvan de authenticiteit overigens niet meer was vast te stellen. Deze toegang is nu geheel weggewerkt. De vensters zijn verhoogd bij de verhoging van het schip; de aanzetten van de oorspronkelijke rondbogen zijn echter nog zichtbaar. Aan de dagkanten is veel verhakt. In het midden van alle dagkanten zijn verticaal op elkaar geplaatste stukken tufsteen zichtbaar, die blijkens gave restanten ervan onder de afzaten niet uitgestoken hebben en dus geen kantmontans zijn geweest. Aan de binnenzijde ervan zat een ondiepe, later opgevulde sponning. Hierin heeft vermoedelijk oorspronkelijk een houten raam gezeten. Later zijn nieuwe raamsponningen in de dagkanten gehakt, waarvoor de verticale tufstenen grotendeels afgehakt werden. Deze sponningen gaan ook door in de verhoging van de vensters. Nog later schijnen de vensters beglaasd te zijn geweest in de stenen dagkanten. Alle vensters hebben aan de buitenzijde een sponning, die naar boven toe steeds ondieper wordt. Deze sponningen waren bepleisterd; bij het oostelijke venster in de zuidmuur zijn de bepleistering in de (verhoogde) rondboog geschilderde schijnvoegen aangetroffen. Bij de restauratie zijn de vier verhoogde rondboogvensters in ere hersteld. De binnenzijde van de muren verloopt enigszins schuin, zodat de muren naar boven toe dunner worden. Bij vorige verbouwingen is daar zoveel oersteen van afgehakt en onder de vloer terecht gekomen, dat dat bijna genoeg was om de buitenzijde mee te herstellen. Op 64 cm onder het laagste vloerpeil is een fragment van leem gevonden, vermoedelijk van een vloer of een ondervloer. Hierop zat een rode verkleuring door vuur (brand?). Ook werden resten van een of meer brandlagen aangetroffen. Het dak wordt gedragen door vijf eiken kapspanten, waarvan twee strijkspanten zijn. Zij bestaan elk uit één gewoon juk en zijn van west naar oost genummerd met gesneden telmerken; rechts is over de toppen van de merkstreken een dwarsstreep getrokken ter onderscheiding van links. Onze kapspanten zullen dan ook op het schip in zijn lage gedaante hebben gestaan en met de verhoging mee omhoog zijn gegaan. Vermoedelijk dateren ze van een herbouw na een brand. Van de trekbalken was alleen die onder het westelijke strijkspant bewaard gebleven; thans zijn ze alle weer aangebracht.

Het koor

Het koor dateert uit de 15de eeuw (eerste helft?) en is opgetrokken van een groot formaat baksteen (29/29,5 x 14/14,5 x 6/7 cm, 10 lagen = 76,5 cm). Het is merkwaardigerwijze niet direct tegen het Romaanse schip gebouwd, maar op 45 a 50 cm afstand daarvan. De tussenruimten zijn gevuld met oersteen en baksteen. De verhoging van het schip gaat over de tussenruimte heen en is dus jonger. De penanten van de triomfboog zijn niet in verband met de buitenmuren van het koor gemetseld. Toch kan niet gezegd worden, dat het koor om het oude Romaanse koor heen gebouwd is; onder en buiten de zuidmuur is namelijk een pakket afbraak-oersteen aangetroffen, dat waarschijnlijk van het Romaanse koor afkomstig is. De noordmuur is blind. In de westelijke travee, die breder is dan de oostelijke, zit tussen twee onversneden steunberen een brede lage spitsboog, die toegang gegeven heeft tot een verdwenen sacristie of zijkapel, waarvan een restant fundering is teruggevonden. In de oostelijke travee is reeds in 1957 een sacramentsnis gevonden. Onder de vensters bevinden zich nissen van dezelfde breedte als de vensters. Bij de restauratie zijn zij overdekt met segmentbogen; duidelijkheid over de oorspronkelijke toestand was er niet. Ook is het koor overwelfd naar teruggevonden sporen aan de muren. De kap is van eiken; er zijn drie spanten en twee halve spanten in de koorsluiting. Zij bestaan elk uit twee jukken op elkaar en zijn genummerd met gesneden, rechts gebroken telmerken.

De toren

De toren is, hoewel stoer van bouw en archaïsch van vormen (met name de ronde vorm van de galmgaten), opgetrokken van een kleiner formaat baksteen (27/28 x 12,5/13,5 x 5,5/6,5 cm, 10 lagen= 74,5/75,5 cm) dan het koor en zou dus best jonger kunnen zijn, bijvoorbeeld eind 15de eeuws. Door de bouw van de toren op enige afstand van het schip – ervan uitgaande, dat het oude schip twee traveeën lang was – werd het schip inwendig ongeveer twee meter langer. In de zuidwesthoek van het schip kon verband vastgesteld worden tussen het metselwerk van de toren en dat van het schip. Nabij deze hoek werd een nieuwe toegang gemaakt in de schipmuur, die later oversneden werd door één van de 19de- eeuwse vensters, maar nu in gedichte toestand is hersteld met een nieuw rondboogvenstertje erboven. De fundering loopt niet door onder de spitsboogopening tussen toren en schip. Hierboven is een doorgang aanwezig met sterk uitgesleten traptreden erin van de torenverdieping naar de vroegere (lagere) schipkap. Misschien was dit de enige toegang

tot het bovengedeele van de toren; na ontpleistering van het torenportaal kwamen nl. de inkassingen te voorschijn voor een gewelf, al is het niet zeker of dat gewelf vroeger ooit is aangebracht. In e dagkanten van de westelijke toreningang (waarvan de oorspronkelijke vorm niet meer te achterhalen was) zijn de gaten gevonden voor een sluitboom. De moet van het vroegere schipdak is op de oostelijke torenwand nog zichtbaar; hij oversnijdt nog juist de bakstenen waterlijst, die rondom de toren aanwezig is. Aan elke zijde heeft de toren twee rondbogige galmgaten, die alle een blinde pendant hebben, samengevat binnen een rondboog. Mogelijk waren de blinde gaten oorspronkelijk ook open. De balklaag onder de spits wordt gesteund door muurstijlen en korbeels, die voorzien zijn van gehakte telmerken. De torenkap bestaat onder de koepel uit twee hoge jukconstructies op elkaar, elk met een middenstijl. Beide zijn opgebouwd uit twee elkaar kruisende jukken met vier halve jukken daartussen tegen raveelbalken (zwaarden). Er zijn andreaskruisen tussen de benen van de jukken onderling en tussen de benen van de twee hoofdspanten en de middenstijl. De jukbenen fungeren niet tevens als hoekkepers. De hoekkepers zijn nog gedeeltelijk genummerd met gesneden telmerken (1 t/m 8); op de overeenkomstige zijden van de middenstijl staan de gesneden merken 1, 3, 5 en 7. De jukconstructie van de tweede etage is grotendeels vernieuwd. De houtconstructie lijkt niet ouder te kunnen zijn dan de eerste helft van de 16de eeuw. De klokkenstoel dateert misschien uit 1700, volgens een niet overduidelijk ingekerfd getal.

Latere wijzingen

Na de bouw van het koor en de toren is het schip op zijn huidige hoogte gebracht; blijkens een moet op de toren was het dak aanvankelijk nog iets steiler. Op het eind van de 18de of het begin van de 19de eeuw werd de torenkoepel gemaakt in de plaats van het bovenstuk van de naaldspits, die volgens een gravure van H. Spilman naar een tekening uit 1731 van A. de Haen vroeger aanwezig was. Later zijn de vensters gewijzigd, nieuwe toegangen ingebroken, stucgewelven aangebracht evenals een algehele buitenbepleistering, wat bij de laatste restauratie weer ongedaan is gemaakt.

Literatuur:

E.H. ter Kuile, Het kwartier van Zutphen en Twente (=Geïllustreerde beschrijving van de Nederlandse Monumenten van geschiedenis en kunst), Den Haag 1958, 171, 172, 1934, 51-55.
G.J. Helmink, Één oerstenen kerkje in Silvolde", Archief de Graafschap, 1972, 13-24.
Nieuws-Bulletin K.N.O.B., 1957, kol. 256.
P. Kuyper, Varsseveld, Gelre, 1959, 52, 67.
H. Halbertsma in Nieuws-Bulletin K.N.O.B., 1973, 114-117.

Verklaring bouwkundige benamingen

Afzaten: Aan de toren zitten afzaten: schuine uitstekende delen die ervoor moeten zorgen dat de regen niet de hele weg naar beneden langs de torenmuur behoeft te gaan maar halverwege van een uitstekend deel afdrupt.
Archaïsch: Het woord archaïsch is van Griekse oorsprong en betekent vrij vertaald 'uit het begin'.De Archaïsche periode in de Griekse geschiedenis beslaat de periode van 800tot 480 v chr.. In deze tijd werden de eerste grote tempels gebouwd en ook de schilderkunsten monumentale beeldhouwkunst kwam tot ontwikkeling.
Dagkant: Afgeschuinde of geprofileerde binnenkant van een venster, poort of boog, dwars of nagenoeg dwars op de muur staand.
Inkassing: Opening of kas die de metselaar in een muur laat of in een bestaande muur maakt, rekening houdend met de aansluiting van een andere, nog op te trekken, muur. De eerste muur krijgt met dat doel dus een staande tand.
Korbeel: Deel van een gebouw -korte schuine steunbalk -steen waarop een balk rust -steunpunt -stut in muur -uitstekende steen waarop een balk rust -zwing -uitspring-ende steen waarop een balk rust -schoor -schoorbalkje -kraagsteen –karbeel.
Lisenen: Lisenen zijn in de bouwkunst verticale, iets uit de muur springende stroken zonder voetstuk of bekroning. Ze hebben een decoratieve functie: door het gebruik van lisenen wordt een muur in vlakken verdeeld (geleding).
Montant: Een verticale stijl van een (kerk)raam, vaak geprofileerd, in natuursteen of metselwerk.
Muraalboog: Een muraalboog of schildboog is een term uit de (kerkelijke) architectuur. Het is een gordelboog die tegen de muur is geplaatst en daardoor onderdeel uitmaakt van de muur.
Penant: Een penant of muurdam is het (bakstenen) muurgedeelte tussen twee openingen bv raam of deur.
Pendant: Het woord pendant komt van het Latijnse 'pendere', dat 'hangen' betekent. Een pendant is een tegenhanger.
Segmentboog: Een segmentboog, *steekboog* of *toog* is een boog die meestal een deel van een halve cirkel beschrijft. Het trekpunt van de boog ligt onder de lijn die de geboorten met elkaar verbindt. De segmentboog oefent een sterke zijwaartse druk uit en wordt om die reden voor kleine overspanningen gebruikt, zoals raam- of deuropeningen.

Sluitboom: Een zware balk, die aan de binnenkant van de deur rechts en links in de dagkant van de ingang steekt. Daarvoor is wel een behoorlijk dikke muur nodig, de sluitboom komt dan ook vooral voor bij kastelen, verdedigbare huizen en kerken.

Spitsboog: Een spitsboog is een boog waarvan de vorm wordt bepaald door twee symmetrische cirkeldelen die elkaar in de top snijden. Deze boog werd in de gotiek bij kerkgebouw toegepast. Bij een spitsboog zijn de spatkrachten minder dan bij een rondboog.

Steunbeer: Ver uitstekende muurdam of verzwaring om horizontale krachten te verdelen in het metselwerk.

Strijkspanten: strijkspanten; een balk of spant die direct naast de gevel ligt.

Travee: (Frans travée, rij of reeks) is een deel van een gebouw, dat wordt bepaald door twee opvolgende steunpunten in de lengterichting van het gebouw. In een Romaanse kerk wordt de travee bepaald door de steunpunten van het vierkante kruisgewelf in het middenschip.

Triomfboog: Boog tussen het schip of de viering van een kerk en het koorgedeelte.

Tufsteen: Is een relatief zachte steensoort van vulkanisch materiaal die gemakkelijk te bewerken is. In de Middeleeuwen werd het in Nederland vaak gebruikt als bouwmateriaal. Het werd toen vooral gewonnen in de Eifel. Vanaf de dertiende eeuw werd het tufsteen steeds vaker vervangen door andere steensoorten die uit plaatselijke omgeving konden worden betrokken zoals bakstenen.

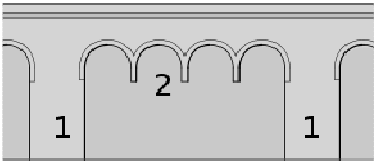

Lisenen 2

Travee 7 stuks

muraalboog

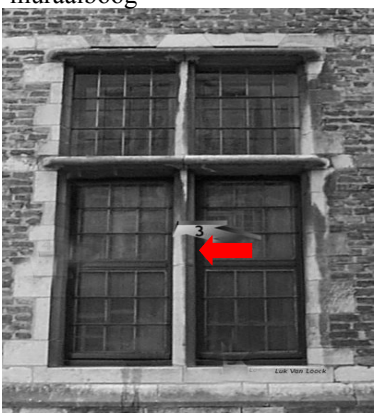

montant

De oude Sint Mauritiuskerk te Silvolde.
(herinneringen van een bouwvakker)

Door Hans Ligterink te Aalten

December 2008

Toen in het laatst van de zestiger jaren van de 20e eeuw de schaalvergroting in de landbouw zijn intrede deed, hebben mijn vrouw en ik besloten om met onze boerderij te stoppen en uit te kijken naar ander werk. Het investeren in een nieuwe loopstal trok ons niet aan.

Na wat rondgeneusd te hebben bij diverse ambachtelijke bedrijven, viel de keus op een omscholingscursus voor volwassenen. In Doetinchem kon je opleidingen volgen voor automonteur, timmerman of metselaar. De keuze van mij viel op het laatste. In 1970 (ik was toen 35 jaar) heb ik de cursus gevolgd in het oude gebouw aan de Keppelseweg. In het laatst van dat jaar verhuisde de opleiding naar een nieuwe lokatie op het industrieterrein. Docenten waren de heer Stevens en de heer Otten. Toen de cursus bijna was voltooid, kwam ik via het arbeidsbureau (op mijn verzoek) terecht bij een aannemer die oude gebouwen restaureerde, te weten het bedrijf van de heer G.J. Blekkink aan de Bolwerkweg bij Bredevoort. Gerhard Blekkink zei bij de eerste kennismaking: "Kom maor es op de bouw in Silvolde kieken, misschien steet ow den pröttel helemaol niet an."

Het was er inderdaad "een pröttel", maar het werk leek me wel. Ze waren bezig met het stellen van de formelen t.b.v. de nieuw te metselen gewelven in het koor van de Nederlandshervormde kerk. Februari 1971 kwam ik als 'groentje' tussen een paar ervaren metselaars te staan. Het bleek echter dat Geen van hen ooit eerder nieuwe gewelven had gemetseld.

Het was dus voor iedereen een uitdaging. Of er ooit een gemetseld gewelf in het koor was geweest, was niet bekend maar de aanzetstenen voor de 10 velden zaten in de wand. Op advies van de heer Meffert, rayonsarchitekt van de Rijksdienst voor Monumentenzorg, werd voor de specie gebruik gemaakt van een mengsel van bergzand en zelfgebluste kluitkalk. Dit werd enkele malen door een dwangmolen gedraaid en in een hoek van de kerk opgeslagen om te 'rijpen'. Als we metselspecie nodig hadden draaide opperman Hendrik Bekker deze substantie nog een keer door de speciemolen, waarbij per kruiwagen één troffel portlandcement werd toegevoegd. Zo ontstond een smeuïge hydraulische specie, die uitstekend geschikt was om spanningen in het gemetselde gewelf op te vangen. De ribben van een gewelf worden ondersteund door de vooraf gestelde formelen, maar de rondingen van de velden worden uit de hand gemetseld. Om een goed zicht te houden op het juiste verloop werd de steiger telkens met slechts een halve meter verhoogd. Al opschuivend van veld naar veld groeide het gewelf, waarbij de stenen op het laatst bijna verticaal werden vermetseld. Door de smeuïge specie bleven de stenen desondanks toch hangen. Toen tenslotte de sluitstenen waren geplaatst, werd het bovenste gedeelte van de steiger verwijderd en kwam het gewelf mooi in zicht*. Omdat in vroeger eeuwen een gewelf nooit als schoonmetselwerk werd opgeleverd, hebben we het geheel daarna (met een lichte tegenzin) dun gepleisterd en gewit. Op een later tijdstip hebben we onder de toren nog een kruisgewelf aangebracht. Toen dat gewelf ontdaan was van de ondersteunende formelen kreeg de opperman opdracht om de speciebramen te verwijderen. In zijn ijver begon hij toen ook de scherpe punten van de ribben weg te hakken. Dat is nog steeds te zien. In de 24 jaar die ik daarna nog in de restauratiebouw heb gewerkt, heb ik nooit weer nieuwe gewelven gemetseld. Uiteraard wel eens reparaties daaraan verricht.

2
Toen ik in februari 1971 bij de kerk begon te werken, was al een belangrijk deel voltooid.
Door hakwerkzaamheden aan de buitenkant was de muur zodanig verzwakt dat de in slechte staat verkerende triomfboog tussen het schip en het koor het begaf en volledig instortte. Deze was echter inmiddels weer opgemetseld.
Vroeger was het de gewoonte dat aanzienlijke personen in een familiegraf in de kerk werden begraven. De openingen van de grafkelders werden afgesloten door monumentale grafstenen. Door de in ontbinding gerakende lijken verspreidde zich vaak een penetrante geur door de kerk. Daardoor kennen wij nu nog de benaming 'rijke stinkerds'.
Toen ik er kwam, lag er een aantal grafstenen buiten de kerk opgeslagen. Deze zijn later onder de toren geplaatst omdat in de kerk een geheel nieuwe natuurstenen vloer was aangebracht met daaronder de elementen voor de vloerverwarming. Collega's, die bij het dichten van de grafkelder aanwezig waren geweest, vertelden dat er van de kisten en geraamtes weinig resten waren gevonden behalve wat haren en vingernagels.
Voordat we met het restauratiewerk aan de toren begonnen, moest er onderzocht worden of de fundering ervan nog aan de eisen voldeed. We groeven handmatig(!) een sleuf van ongeveer 1 meter breed, 2 meter lang en circa 1.50 meter diep aan de zuidkant op de overgang van middenschip naar toren. Het bleek dat de van kloostermoppen gemetselde muur nog in goede staat verkeerde. Het gat kon weer worden gedicht en om een stevige ondergrond te verkrijgen moest het ingewaterd worden. Doordat het water uit de tuinslang tegen de zijwand spoot, werden er wat botten zichtbaar. Blekkink richtte toen de straal zodanig daarop dat het zand rondom enigszins werd weggespoeld en riep ons er toen bij. Het bleek een geraamte van een mens te zijn dat rechtop in de grond stond. Een wat al te enthousiaste monteur, die er ook bij stond, sprong in het gat en pakte het hoofd eraf, waardoor er enkele voortanden uitbraken.
Toen we het schoon hadden gespoeld bleek het nog in goede staat te zijn met een volledig gebit, inclusief de verstandskiezen. Het was een vrij smal hoofd, vermoedelijk van een jonge vrouw. Ik heb het, in een doos verpakt, mee naar huis genomen en een zwager van mij heeft het nog jarenlang gebruikt tijdens de biologielessen op de MAVO. Uit piëteitsoverwegingen hadden we het hoofd misschien moeten herbegraven, maar op deze manier heeft deze Silvoldse vrouw tot ver na haar overlijden de jeugd wat kunnen leren.

Het geraamte is daar waarschijnlijk terecht gekomen toen de begraafplaats om de kerk werd geruimd. Collega's vertelden dat ze bij eerdere graafwerkzaamheden aan de oostkant ook veel botten hadden gevonden. Dat het geraamte in staande houding werd aangetroffen, wijst erop dat er indertijd bij het ruimen ook niet al te eerbiedig mee is omgegaan.

De buitenmuren van de kerk waren al ontdaan van de uit portlandspecie bestaande pleisterlaag

Om de schijn te wekken dat het natuursteen was, waren er indertijd V-voegen in aangebracht waardoor er een blokkenmotief ontstond. Doordat er in de pleisterlaag scheurtjes ontstonden, trok er vocht achter en raakten delen ervan tijdens vorstperiodes los. Er werd dus besloten om de oude stuclaag te verwijderen. De achterliggende oerstenen van het middenschip bleken door de eeuwen heen behoorlijk aangetast te zijn, zodat een gedeelte ervan moest worden vernieuwd. Een prettige bijkomstigheid was dat er tijdens funderingsonderzoek een flinke hoeveelheid oersteen werd gevonden, die blijkbaar ooit als overtollig materiaal in een afvalkuil was gestort. Om een enigszins vlakke muur te verkrijgen moesten die oerbonken met de kaphamer bewerkt worden. Een tijdrovend werk waarbij de oerresten zich diep in de poriën van onze huid nes-

telden. Maar het resultaat mocht er zijn. Zover mij bekend is er in de Achterhoek en Liemers nergens een kerk waar zoveel oersteen aan is verwerkt.

3
Ook de rode muursteen van kerk en toren moest op sommige plaatsen vernieuwd worden omdat de V-voegen er te diep in waren gehakt.
Tijdens een vroegere verbouwing waren er gietijzeren ramen aangebracht in de muren van schip en koor om meer licht te krijgen in de kerk. Bij de restauratie van de zijmuren troffen we restanten aan van de vroegere Romaanse ramen*. Er werd besloten deze weer in ere te herstellen evenals de Gotische ramen van het koor waarin geprofileerde zij- en middenmontants werden gemetseld. Glaszettersbedrijf Bosheide uit Zutphen heeft de nieuwe glas-in-loodramen vervaardigd, die door ons werden aangebracht.
Aan de zijde van het jeugdgebouw is een entree gemaakt met een eikenhouten portaal. Dit werd aangeduid met de oude benaming 'schuddemantel'. Een naam die voor zichzelf spreekt: bij binnenkomst kon je daar je natte of besneeuwde jas afschudden.
Leidekkersbedrijf Engelberts uit Utrecht heeft de kerk van een nieuw leiendak voorzien. Eén van de personeelsleden was een zekere Jantje.

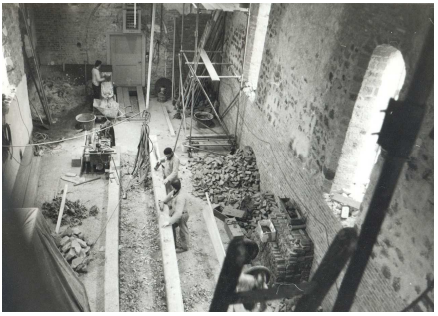

Hij was ontzettend behendig en noemde zichzelf 'de snelste leidekker van Nederland'. Hij liep met het grootste gemak vanuit de toren over de nok van het middenschip naar het hoger gelegen koor terwijl hij een uitschuifladder op zijn schouder droeg en .....als hij op de straat 'vrouwvolk' zag lopen, kon hij ook nog perfect een alarmsirene imiteren.
Mijn baas, Gerhard Blekkink, had maar een paar personeelsleden, waaronder Bennie Tangelder uit Silvolde, in vaste dienst. Hij had een samenwerkingsovereenkomst met het restauratiebedrijf Feberwee uit Deventer waarvan hij als het nodig was timmerlui of metselaars kon lenen. Bij het metselen van de gewelven hebben (onder supervisie van de uitvoerder Slinkman) 2 metselaars geholpen evenals Frederik Gijsbers uit Bredevoort. Als timmerlui werkten er Appie Vaartjes uit Winterswijk en Paul Büning uit Meddo.
De centrale verwarming is aangelegd door installatiebedrijf Colenbrander uit Silvolde. Smid Vermeij van de Ulftseweg te Silvolde beheerste nog het echte oude smidsvak. In een van de oude muurankers ontdekte hij de initialen 'cTo' van een vroegere smid. Hij maakte ook de nieuwe kruizen op het koor en de toren.
De heer Velthorst kwam als kerkvoogd regelmatig een kijkje nemen.
De restauratie is uitgevoerd onder begeleiding van architectenbureau Ovink te Doetinchem. Als tekenaar/bouwkundig opzichter was mijn huidige buurman Wim Bollen bij de bouw betrokken.
Tot 1975 heb ik voor bouwbedrijf Blekkink gewerkt. Daarna ben ik nog 20 jaar werkzaam geweest bij restauratiebedrijf Hulshof te Steenderen. Later verhuisde dit bedrijf naar Vorden met nevenvestigingen in Zutphen en Den Haag. Ook daar heb ik met veel plezier gewerkt, maar het Silvoldse kerkje heeft toch altijd nog een speciale plaats in mijn herinneringen.

De initialen van de vroegere smid

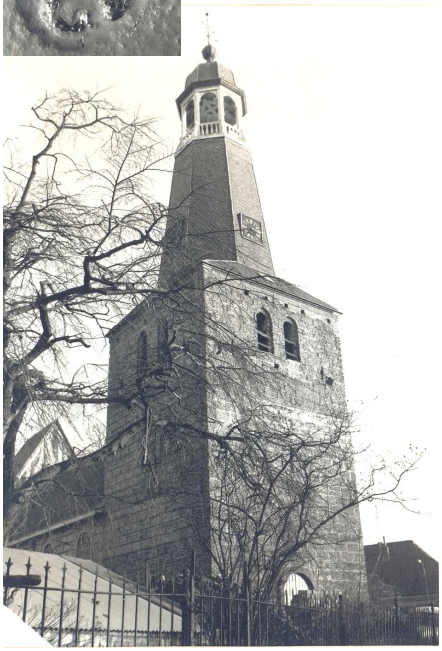

Archiefruimte voor *Old Sillevold*

Zoals het er nu uitziet krijgen wij als *Old Sillevold* , samen met de oudheidkundige vereniging gemeente Gendringen (OVGG), vanaf september 2009 de beschikking over de vijfde verdieping (ongeveer 250 m2) van de DRU FABRIEK in het voormalige portiersgebouw te Ulft.
Als *Old Sillevold* zullen wij deze ruimte hoofdzakelijk gaan gebruiken als archief en voor de werkzaamheden met betrekking tot archivering van het in ons bezit zijnde Silvoldse erfgoed.
Wat betreft presentaties en exposities blijven wij streven naar een vaste locatie in Silvolde.

Wie was de Groote Miet?

In de 'Borggrevens in de Lichtenberg' is sprake van de dienstbode 'de Groote Miet'. De schrijfster wist niets meer over haar te vertellen, maar toch interesseer ik me voor deze gedienstige Maria. Wie kan mij helpen?

Harry Hafkenscheid, Woltersweg 59, 7552 DA Hengelo (O)

Ter info een leuke site over de stoomtram "SILVOLDE" met film

http://www.stoomtramdoesburg.nl/index.html

Activiteitenkalender

Old Sillevold

Woensdag 10 juni 2009:
Zomeractiviteit.

Donderdag 12 september 2009:
Open Monumentendag.

Zaterdag 26 september 2009:
Eventueel dagtrip naar Münster.

Maandag 9 november 2009:
Lezing.

Woensdag 13 januari 2010:
Sociëteitsavond.

Maandag 22 februari 2010:
Jaarvergadering en lezing.

Woensdag 24 maart 2010:
Sociëteitsavond.

Heemkundige vereniging
Old Sillevold
Opgericht 18 februari 1997

Bestuurssamenstelling:

Voorzitter:

Eric Kunst, de Holtplaats 22,
7064 HZ Silvolde.
tel. 0315-32 70 63
Email:
eric.kunst@chello.nl

Secretaris:

André Tangelder
Prins Willem Alexanderstr. 5
7064 GH Silvolde
tel. 0315-32 75 90
Email:
info@oldsillevold.nl

Penningmeester:

Anja Arendsen
Ulftseweg 30
7064 BD Silvolde
tel. 0315-32 55 50
Email:
info@oldsillevold.nl

Bestuursleden:

Bernard Dorrestijn
Leo Helmink
Theo Koolenbrander
Annie Raben

Lidmaatschap:
Vanaf € 13,50 per jaar.

Bankrekening: 9798.45.432
C.V.B. bank Silvolde
Girorekening: 7623162
t.n.v. penningmeester
Old Sillevold

www.oldsillevold.nl

Jaartsveld Wegenbouw bv

Rabobank Graafschap Zuid

Maurits Heebink Tuinbeheer

Notariskantoor Muijsers

Paul Klomberg Assurantiën

CVB Bank Silvolde

Winkelhorst Ledermode

Rijnlandhaven Makelaardij

Hecosys Computers

Bouwbedrijf Lankveld

De heemkundige vereniging dankt de op deze pagina genoemde bedrijven en organisaties voor hun financiële ondersteuning.

Bulletin heemkundige vereniging Old Sillevold

Losse nummers € 3,50 per stuk

www.oldsillevold.nl